

BAJÁRÓL INDULTAK

Dr. MAKK FERENC

Baján született 1940-ben. 1959-ben a III. Béla Gimnáziumban érettségizett, majd a József Attila Tudományegyetemen 1964-ben történelem-latin, 1966-ban ógörög szakos diplomát szerzett. 1965 óta dolgozik az egyetemen, 1984-től a Történeti Segédtudományok Tanszék vezetőjeként. 1991-ben kapta meg a történelem-tudomány doktora akadémia tudományos fokozatot, 1992-ben egyetemi tanárrá nevezték ki. Fő oktatási és kutatási területe a medieviztika, ezen belül bizantinológiával, történeti segédtudományokkal és magyar középkorral foglalkozik.

Vendégem a III. Béla Gimnázium Baráti Körének hagyományos őszi összejövetelére érkezett. Így adódott egy kis idő arra, hogy fehér asztal mellett is elbeszélgessünk. Régi emlékeket idézünk, felelegetjük a közös ismerősöket, s közben pályafutásáról, munkájáról faggatom.

- Régen elkerültél Bajáról. Az egyetemi éveket is számítva néhány év hűján négy évtizede Szegeden élsz. Gyakran látogatsz haza?

- Havonta, kéthavonta látogatom édesanyámat és a rokonokat. Olykor-olykor, mint most is, a III. Béla Gimnáziumba is el szoktam menni. Általában nyaranta is itt töltök egy hetet.

- Bajainak vagy szegedinek tartod magad?

- Mind a két várost magaménak vallom. Bajainak tartom magam, de szegedi is lettem. Nem szoktam el Bajától, nem lettem annyira szegedi, hogy Bajáról elfeledkezhetnék. Rövidre fogva: szegediként is megmaradtam bajainak. Sőt hirdetem is bajaiságot. Ahol szerzői életrajz is szerepel a munkáim mellett, mindig büszkén említem, hogy a bajai III. Béla Gimnáziumban érettségiztem.

- Hogy ez több egyszerű tényközlésnél, arra magam is felfigyeltem. A milicenténárium alkalmából a közelmúltban jelent meg Szegeden az Árpád előtt és után című kitűnő tanulmánygyűjtemény, amelynek társszerkesztője voltál. A kötet végén a tizenhét szerző életrajza olvasható. Mindössze négyen tartották fontosnak, hogy középiskolájukról is szóljanak. Köztük - örömmre - a két bajai. Melletted Szegfű László tanszékvezető főiskolai tanár, aki úgyszintén a magyar középkori történelem

kiváló kutatója. Nyilván úgy érzitek, hogy a bajai gyermekkorának szerepe volt életetek későbbi alakulásában.

- Valóban ezt gondolom. Mindenneke-lőtt azért, mert kitűnő tanítóim és tanáraink voltak. Máig hálásan emlékszem vissza Zeller Pál tanító bácsira és Szabó János magyar-történelem szakos tanáromra, akik az általános iskolában megszerettették velem a magyar irodalmat és a történelmet. Az ő hatásukra határoztam el már nyolcadikos koromban, hogy tanár leszek. A gimnáziumban tovább erősödött bennem ez az elhatározás. Több nagyon jó tanárom volt, akik tovább táplálták bennem a magyar és a történelem iránti érdeklődést. Megjegyzem, ma már, érett fejvel tudom, két-három meghatározó tanáregyéniség elég ahhoz, hogy rangot adjon egy iskolának. Az akkori III. Béla Gimnáziumban ennél jóval több akadt. Nagyon jó gárda volt együtt. Nekik is köszönhetem, hogy 1959-ben eredményesen felvételiztem a JATE magyar-történelem szakára.

- A magyart rövid idő múltán elhagytad, a történelem mellé a latint, majd az ógörögöt vetted fel. Miért?

- A váltásban két nagyszerű egyetemi tanáromnak volt szerepe. Egyikük Hahn István, az ókortörténelem kiváló tudósa, a másik Szádeczky-Kardoss Samu, a klasszikus nyelvek oktatója volt. Ők biztattak arra, hogy az ókorral foglalkozzam, ehhez pedig a latin és az ógörög nélkülözhetetlen.

- Egy ideig valóban ókortörténettel foglalkoztál, de aztán egyszerűen csak III. Béla jelent meg vizsgálódásaid középpontjában. Talán csak nem azért, mert ő volt hajdani iskolád névadója? - kérdezhetném tréfálkozva.

- Ilyen direkt összefüggés természetesen nincsen. Az történt, hogy Szádeczky professzor hatására bizantinológiával, majd egyre inkább a magyar-bizánci kapcsolatokkal kezdtem foglalkozni. Ezek fénykora a 12. század volt, az a kor, amelyben III. Béla, a magyar középkor egyik legjelentősebb királya uralkodott. Tehát ha nem akartam volna is, óhatatlanul ő lett kutatásaim egyik fő tárgya.

- Kandidátusi disszertációd is e korszakról írtad.

- Az 1978-ban elfogadott disszertáció címe ez volt: Magyar-bizánci kapcsolatok a 12. században, s ebben természetesen központi helyet kapott III. Béla uralkodásának ideje. Ezt követte 1981-ben egy Kristó Gyula kollégámmal együtt készített könyv, a III. Béla emlékezete, s ez már kifejezetten a bajai gimnázium névadójáról szólt.

- Magyarország a 12. században, II. Istvántól III. Istvánig - sorolom a következő könyveidet. Úgy tűnik, a 12. századba alaposan beleástad magad.

- Valóban a 12. század kedvenc korszakom lett, de azért a későbbiek folyamán az időben előbbre is léptem, vissza is mentem. Előre az ANJOU-kor felé, ennek terméke a szintén Kristó Gyulával és másokkal írt Károly Róbert emlékezete című kötet. Visszafelé pedig a honfoglalásig mentem. Az 1990-ben benyújtott akadémiai doktori disszertáciomban a 896-tól 1196-ig terjedő háromszáz év külpolitikáját vizsgáltam. Itt már nemcsak a bizánci kapcsolatokkal foglalkoztam, hanem áttekintettem a pápai, a német, az orosz és más kapcsolatokat is, a céltom ugyanis a magyar külpolitikai viszonyok teljes feldolgozása volt.

- A magyar történetírásban volt előzménye ennek a nagyszabású vállalkozásnak?

- Hatvan évvel előttem Dér József foglalkozott ugyanezzel a témával, de szerényebb terjedelemben. Ő egyébként nemcsak ebben, a szegedi egyetemen is elődöm volt, egy ideig itt volt professzor. - Háromszáz év szerteágazó összefüggéseit kutarta alighanem egy sor újabb és újabb megoldandó problémára bukkantál.

- Ezekből a kutatásokból természetesen más munkák is kinőttek, így például a A királyság első százada című könyvem. Publikációs jegyzékem egyébként kb. 150 tételből áll, s benne 20-22 könyv, illetve könyv jellegű munka szerepel. Az utóbbi, bizonytalannak tűnő meghatározást az magyarázza, hogy nem mindig lehet pontosan meghatározni, mi is minősül könyvnek. Erre jó példa az 1994-ben megjelent Korai magyar történeti lexikon, amelynek főszerkesztője Kristó Gyula volt, s Engel Pállal mi ketten a szerkesztői. Százhetven munkatárssal dolgoztunk a vaskos könyvön. A befektetett munka alapján a magam könyvének is

Folyt. a köv. old.

tekinthetem ezt a művet, ugyanakkor az általam írt közel száz címszó is egy kisebb kötet anyaga lehetne.

- *Többször említetted Kristó professzort. A munkáidat felsoroló bibliográfiából is kitűnik, hogy nagyon gyakran dolgoztatok együtt, számos könyvtársszerzőként szerepeltek. Hogyan alakult ki ez a szoros munkakapcsolat?*

- Együtt voltunk egyetemisták, egy ideig egy szobában is laktunk, a kapcsolatunk tehát igen régi. Kristó Gyula kezdettől fogva a középkorral foglalkozott, s mára rendkívül jelentős életművet alkotott meg. Hatvanhat igen fontos témával foglalkozó könyv szerzője, s ez példátlan teljesítmény a magyar történelemtudományban. Amikor magam is a középkorral kezdtem foglalkozni, nagyon sokat beszélgettünk szakmai kérdésekről. Felfigyeltünk arra, hogy egy érdekes forrásporttal, a korabeli helynevekkel kapcsolatban meglehetősen sok a felületesen levont következtetés. Az, hogy az ötvenes évektől kezdve intenzíven foglalkoztak ezzel, az érthető, hiszen a magyar középkor forrásszegény korszak, a kevés leírt anyag túlnyomó többsége is elveszett. Ezért minden számbavehető, az okleveleken kívül a régészeti, néprajzi forrásokat és természetesen a földrajzi neveket is vizsgálni kell. De mivel úgy láttuk, hogy egyesek néhány önkényesen kiragadott példára nagy horderejű elméleteket igyekeznek felépíteni, amelyek nem állják ki a forráskritika próbáját, elhatároztuk, összegyűjtjük és a kutatás számára hozzáférhetővé tesszük a korabeli helyneveket. Szegfű Lászlóval hármasban több mint négyszer korabeli földrajzi nevet gyűjtöttünk össze, s ezt az adattárat a hetvenes évek elején kiadtuk. A munka hasznát igazolja, hogy azóta jelentősen visszaesett a helynevekkel való manipulálás.

Együttműködésünk így alakult ki, és szakmai, baráti kapcsolatunk mind a mai napig tart. Együtt dolgozunk a Szegedi Középkorász Műhelyben, amelynek van egy sorozata, a Szegedi Középkortörténeti Könyvtár. Ez az ismert és elismert sorozatunk immár a tizenkettedik köteténél tart.

Véleményed szerint mi az, amivel munkásságod hozzájárult a magyar középkor pontosabb megismeréséhez?

Amint az eddigiekből is kiderült, három különböző, de egymással szoros összefüggésben álló területtel, a magyar középkorral, bizantinológiával és történeti segédtudományokkal, forrásvizsgálattal foglalkozom. Mindhá-

rom területen vannak bizonyos eredményeim. Ami a szorosan vett kérdést illeti, azt hiszem, nagydoktori disszertációmban az eddigieknél realisabban és jobban a forrásokra alapozottan sikerült bemutatnom a honfoglalás utáni három évszázad magyar külpolitikáját. Az a kép pedig, amit bizantinológiai kutatásaim segítségével a 12. századról festettem, meghatározónak tekinthető, mind a szakma, mind a közvélemény elfogadja.

- *A kutatómunka mellett tanítasz is. Hallgatóidtól tudom, hogy kedvelik előadásaidat, sőt azt is hallottam, hogy tavaly az év történelem tanárának választottak.*

- Szeretek tanítani és a hallgatókkal foglalkozni. Azt is Baján tanultam meg, hogy nem elég a tanítási órán együtt lenni a diákokkal, azon túl is törődni kell velük. Ami az oktatást illeti: előadásaimban kerülöm a rögtönzést, igyekszem lényegeset mondani, és gondot fordítok arra, hogy érvényesüljön a szakmai pluralizmus. Ez azt jelenti, hogy ismertetem, ütköztetem a témával kapcsolatos különböző véleményeket, elmondom a sajátomat, és megadom a lehetőséget a hallgatóknak, hogy válasszanak. De azt kérem, hogy amikor választanak, mindig a forrást tekintsék a legfontosabbnak. Hogy ki mit mondott, mi olvasható a szakirodalomban, az a forráshoz képest nem lényeges. Másodikként a szkepszist várom tőlük. Azt, hogy mindig kritikát alkalmazzanak, ha kell, még a forrással szemben is. Végül igyekszem megértetni velük, hogy a történelem az teszi történelemmé, ha a folyamatban törvényszerűséget lát.

- *Mind a tudományos munka, mind az oktatás sok energiát emésztő, embert próbáló tevékenység. A szakmádból következő sok elfoglaltság mellett jut idő másra is?*

- Nem sok. Régebben moziba jártam, futballoztam, rendszeresen olvastam szépirodalmat, sok mindent csináltam, és még az úgynevezett közéletre is jutott időm. A munka és a család, két fiút neveltünk, később szűkebb határokat szabott a szabad időtöltésnek. A fiaim azóta felnőttek, most már örömmre az unokám igényli a foglalkozást. A futballozást azért sokáig csináltam, végül egészségi okokból kellett lemondanom róla. De akárhogy is van, most is szakítok időt az olvasásra, rendszeresen járok színházba, s hetente kétszer-háromszor úszom is. Az utóbbi években - lehet, hogy ez nosztalgia - gyakran olvasgatom újra a klasz-

zikus magyar költőket. Esténként egy-egy félórát, órát velük töltök. Vajdával, Adyval, Radnóttal, József Attilával, Babitscsal, Juhász Gyulával.

- *Beszélgetésünk végén újra a tudományos munkádról kérdezlek. Min dolgozol most, és mik a szakmai terveid?*

- Hadd kezdjem egy kicsit messzebből a választ! Az elmúlt néhány évtizedben a régi korok kutatása nem kapott megfelelő támogatást. A politika és az ideológia a modernebb korokat, a 19-20. századot favorizálta. Ennek az lett a következménye, hogy bizonyos területeken óriási lemaradás támadt. Így például a forráskutatásban, forráskiadásban, ami pedig nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a történelemtudomány megalapozott, jó koncepciókat alkot-hasson. Egy példa! Az Anjou-korban mintegy 60.000 oklevél keletkezett. Ebből 30.000 kiadatlan, és a 30.000 kiadott sem kritikai kiadásban látott napvilágot, tehát hibás, rossz, használhatatlan. Nem véletlen, hogy a korszak kutatása szinte teljesen leállt. A kiadatlan források értékelése ugyanis rendkívül nehéz. Nem elég latinul tudni, el is kell tudni olvasni a középkori krikszkrakszokkal rótt, rövidítésekkel teli szövegeket. A paleográfia külön szakma, a kutatók többsége nem ért hozzá. Megjegyzem, a Mohács körüli idők tekintetében még rosszabb a kiadott és kiadatlan források aránya, tehát még nehezebb a dolog. Ahhoz, hogy ez az áldatlan helyzet megváltozzon, a forrásanyagot újra át kell nézni és ki kell adni.

Ez a meggyőződés vezetett oda, hogy jó néhány évvel ezelőtt elhatároztuk, az Anjou-kort megpróbáljuk tisztába tenni. Mint mondtam, eddig három területen tevékenykedtem, közülük egy volt a forráskutatás. Most úgy döntöttem, hogy ezentúl életem hátralevő részében ezt teszem kutatásaim középpontjába. A vállalkozás ugyanis óriási, többen csináljuk. Hatvan kötet anyagot kell kiadni. Eddig hét kötet látott napvilágot. Úgy tűnik, a jövő kutatógenerációnak is bőven marad a munkából. Mindenesetre egy-két kötet én is szeretnék letenni ebben a sorozatban, hogy végre valóban a források alapján lehessen kutatni az Anjou-kort. 2100 táján élők számára még mindig ott marad a Mohács körüli idők okleveleinek a feldolgozása.

- *Köszönöm a beszélgetést, és jó egészséget, termékeny évtizedeket kívánok ehhez a hatalmas munkához.*